

HÜNKÂR HACI BEKTAŞ VELÎ

Cengiz YILDIRIM

Tarihçi, Araştırmacı-Yazar

E-posta: yildirimcengiz@hotmail.com

Web:cengizyildirim.net

Cep Tel: +90 533 351 74 60

Ankara/Türkiye

Özet

Üzerinde yaşadığımız Anadolu coğrafyasında toplumu biçimlendiren, kültür oluşumuna katkı sağlayarak gönül dünyamızı aydınlatan büyük değerlerimiz olmuştur. Bunlardan biri de Bektaşiliğin öncüsü Hünkâr Hacı Bektaş Velî'dir. Hacı Bektaş Velî gerek tarihsel kimliği gerekse ortaya koyduğu felsefesi ile dün olduğu gibi bugün de ülkemizde ve dünyada etkisini sürdüren bir şahsiyettir. O, XIII. yüzyıldan günümüze Anadolu ve Balkanlarda yaşayan Alevi-Bektaşî halkının üzerinde önemli rol oynamıştır. Fakat Hacı Bektaş Velî'yle ilgili literatürde ele alınan birçok konuda yapılan tartışmalar henüz bir neticeye bağlanmış değildir. Bu da, bir taraftan Hacı Bektaş-ı Velî'nin ismi etrafında yapılan tartışmaların odağında hayatı, eserleri ve fikirleri yer aldığı için "Hacı Bektaş Velî kimdir?" sorusuna verilen cevapların gözden geçirilmesini ve mevcut sorunun yeniden cevaplandırılmasını, diğer taraftan Alevilik-Bektaşilikle ilgili farklı bakış açılarını yansıtan yeni çalışmaların gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bu makalenin amacı, Hacı Bektaş Velî'nin ismi etrafında oluşan literatürden yararlanarak, Hacı Bektaş-ı Velî'nin hayatının hak ettiği düzeyde araştırma ve inceleme konusu yapılmadığına dikkati çekmek ve bu nitelikteki çalışmaların, Hacı Bektaş Velî'yi, fikirlerini ve bağlılarını (Alevileri-Bektaşileri) anlamak için gerekli olduğunu ortaya koymaktır.

Anahtar Kelimeler: Hacı Bektaş, Velâyetname, Makâlât, Hacıbektaş, Bektaşî, Baba İlyas, Horasan.

Abstract

In the Anatolian geography we live on, we have had great values that have shaped the society and enlightened our spirits by contributing to the formation of culture. One of them is Sultan Haji Bektash Veli, the pioneer of Bektashism. Haji Bektash Veli is a historical figure that continues to be influential in our country and in the world today, as it was in the past, with both his historical identity and the philosophy he put forward. He has played an important role on the Alevi-Bektashi people living in Anatolia and the Balkans since the 19th century. However, the discussions on many issues in the literature about Haji Bektash Velî have not been concluded yet. This situation, on the other hand, leads to the necessity of asking the question of ‘Who is Haji Bektash Veli?’ while his life, works and ideas are at the center of existing questions and discussions, and it reveals the necessity of asking new questions regarding new studies reflecting different perspectives on Alevism-Bektashism while answering the existing ones. The aim of this article is to draw attention to the fact that Haji Bektash Veli's life has not been the subject of research and examination at the level it deserves, according to the literature around the name of Haji Bektash Veli, and to reveal the necessity that the studies of Haji Bektash Veli with his ideas and opinions to be understood by their followers (Alevi-Bektashis).

Keyword: Hacı Bektash, Velâyetname, Makâlât, Hacıbektaş, Bektashi, Baba İlyas, Khorasan

Giriş

Hacı Bektaş Velî'nin, yaşamına ilişkin bilgiler çok sınırlı; bu nedenle bazı yazar ve yorumculara göre farklılıklar göstermektedir. Döneme ait bilgi veren kaynaklardaki mistik (dinsel) anlatım ve Alevi -Bektaşiliğe ilişkin kaynakların kıtlığı, yok edilmiş ya da kaybolmuş olması da Hacı Bektaş Velî'ye dair sağlıklı bilgiye ulaşmamıza engel olmuştur. Ancak her ne olursa olsun hakkında yapılan tartışmalarla, görkemine ve ululuğuna gölge düşürülmemiştir. Bu çalışmanın amacı, Hacı Bektaş Velî'yi ve düşüncelerini/felsefesini, elde edilen veriler ışığında anlamak ve anlatmaktır.

Şüphesiz Hacı Bektaş Velî ile ilgili başvurulacak kaynak Velâyetname/Velâyetname adı ile andığımız “*Menâkıb-ı Hacı Bektaş Velî*”dir. Bugün elimizde Hacı Bektaş Velî'nin hayatı ve kerametlerini anlatan Bektaşiliğin ortaya çıktığı XV. yüzyılın son çeyreğiyle XVI. yüzyılın başında yazıya geçirilmiş bulunan bir eseri Bektaşî menâkıbnâmesinin en tanınmışıdır. Bu tanınmışlık, ilk planda tarikatın pîri Hacı Bektaş Velî'nin hayatına hasredilmiş olmasından ve bu sebeple de bir çeşit kutsallık kazanarak çok okunmasından ileri gelmektedir.

Eserin mensur, manzum veya karışık olmak üzere üç tip nüshası vardır. Hangi tipin ilk yazılışın ürünü olduğu veya her birinin değişik yazılışları mı temsil ettiği, ayrıca yazarı ve telif tarihi gibi konular henüz aydınlığa kavuşmamıştır. Eric Gross'tan Bedri Noyan'a kadar eserin bütün nâşirleri ve Bektaşilik üzerine çalışan araştırmacılar, mensur ve manzum nüshaların yazarı olarak ayrı ayrı Süflî Derviş mahlası ile bilinen Mûsâ b. Ali'yi ve XV. yüzyılın sonlarıyla XVI. yüzyıl başlarında yaşamış olan Firdevsî-i Tavîl'i kabul etmişlerdir.

1. Hacı Bektaş Veli, Doğum-Ölüm Tarihleri, Adı, Soyu, Eğitimi, Evliliği Yeniçeri Ocağının Kuruluşunda Bulunup Bulunmadığı, Felsefesi, Eserleri.

1.1. Hacı Bektaş Veli

Hacı Bektaş Velî, İran Horasan kökenli (Nişabur), Mistik, Seyyid, mutasavvıf, şair ve filozof. Anadolu'da kurulan Bektaşiliğin öncüsüdür. Tanrısal gerçeğe sevgiyle varılabileceği görüşünü savunmuştur.

Hacı Bektaş Veli, XIII. yüzyıl Anadolu'sunda yaşamış ve etkileri yüzyıllar boyunca geniş toplum kesimleri üzerinde hissedilmiş olan önemli bir sufidir. Fakat Hacı Bektaş Velî'yle ilgili literatürde ele alınan birçok konuda yapılan tartışmalar henüz bir neticeye bağlanmış değildir. Tartışılan konuları belirtecek olursak: İsmi, ailesi, nesebi, meşrebi, doğum ve ölüm tarihi, eğitimi, Anadolu'ya yolculuğu, Anadolu'da kimlerle temas kurduğu, Babailer İsyanına katılıp katılmadığı, evliliği, halifeleri, yeniçeri ocağının kuruluşunda yer alıp almadığı, eserleri, şiirleri gibi konularda elimizde ne yazık ki net ve güvenilir bilgi ve belgeler, yok denecek kadar azdır. Elimizde olanlarda da tarihsel gerçekler, önemli ölçüde menkıbelerle örülmüş ve birbirine karışmıştır. Bu yüzden hayatının o dönemi ile ilgili anlatılan şeyler, menâkıbnâmeler ve dolaylı belge ve rivayetlerden meydana gelen genellemelerden ibarettir.

1.2. Doğum ve Ölüm Tarihi

Gerek *Osmanoğulları Tarihi* adlı eserde (Yavuz ve Saraç 2003:290), gerekse *Menâkıbu'l-Kudsiyye fî Menâsıbu'l-Ünsiyye* adlı eserde (Ocak ve Erünsal 1995: 167), Hacı Bek-

taş'ın Baba İlyas Horasani'nin yolunda, onun ardası olduğu vurgulanır. 1240 yılında öldürülen Baba İlyas'ın ardası olacak birisinin o dönemlerde en az 30 yaşlarında olması gerekir. Bu da Hacı Bektaş için saptanılan doğum tarihinin 1209 dolayları olduğunu gösterir.

Hacı Bektaş Velî'nin doğum tarihinde olduğu gibi ölüm tarihinde de görüş ayrılıkları vardır. M. Tevfik Oytan, Hacı Bektaş Velî'nin doğum yılını 1248, ölüm yılını 1336 olarak verir (Oytan, 2012: 1,34).

Onun ölüm tarihi olarak en çok kabul gören tarih 1270-71 tarihidir. Ölüm tarihiyle ilgili Abdülbâki Gölpinarlı bir tarihi vesikaya dayanarak:

“Ankara Kütüphanesine Hacibektaş'tan gelen kitaplar arasında No.132 A. I'de kayıtlı, Kaygusuz Abdal'ın hurufa ait bir risalesi ile Abdal Musa'nın “Pend ve Nasihat-nâme” adını taşıyan kısacık bir risalesini ihtiva eden ve ilk risalesinin sonundaki kayda göre 1291 ramazanının on ikisinde (1875) Sivas'ta sureti çıkarılan mecmuanın baş tarafında “Hazine-i celile'den şeref vürud eden tomar-ı kebir'de muharrer olduğu üzere tarih-i vilâdet-i şerifleri H.606 (1209-10) olarak, müddet-i ömr-i şerifleri 63 olmağla H.606 (1270-71) senesi vefat-ı şerifleri muharrer olduğundan iş bu mahalle tahrir olundu” diyor (Gölpinarlı, 2016: 1).

Esad Coşan da, Hacı Bektaş ilçesi Halk Kütüphanesi'nde bir el yazması üzerindeki Hacı Bektaş Velî ile ilgili bir kayıttaki ifadelerle dayanarak:

“Hazine-i celile'den şeref vürud olan tomar-ı kebirde muharrer olduğu üzere tarih-i veldet-i şerifleri 606/(1209) olarak müddet-i ömürleri altmış üç olmağla 669/(1270) senesi vefat-i şerifleri muharrer olduğundan işbu mahalle tahrir olundu” der ve Abdülbaki Gölpinarlı'yı doğrular (Coşan, 2012: 20).

1. 3. Adı, Mahlası

Adı, Seyyid Muhammed bin İbrahim Ata olarak bilinmekle birlikte, adında yer alan sözcüklerle ilgili tartışmalar da yer almaktadır. Esad Coşan, asıl adının Muhammed (b. Muhammed) b. İbrahim b. Musa, “Bektaş” kelimesinin ise lakap olduğunu belirtir (Coşan, 2012: 20). Sezgin, “Bektaş kelimesinin, Hacı Bektaş Velî'nin ismi mi, yoksa sanı (lakabı/mahlası) mı olduğu konusunda kaynaklarda farklı görüşler mevcuttur” der (Sezgin, 2012: 15). İsmi ve Mahlası (lakabı-sanı) konusunda kaynaklarda yer alan bazı görüşler de şöyledir: Esad Coşan: “Adı Muhammed, mahlası Bektaş” derken; Abdülkadir Sezgin: “Adı

Mehmed mahlası Bektaş demektir (Coşan, 2012: 20). Baki Öz, “Adı Bektaş mahlası Muhammed” demektir (Öz, 1997: 44). Esad Coşan, “Hacı Bektaş Velî’nin, Bektaşi kaynaklarında sık sık kullanılan “Hünkâr” lakabı ise Farsça “Hüdavendigâr, hükümdar, bey” kelimesinden gelmiş olup eski el yazmalarında “hondgar şeklinde imlasına da rastlanmaktadır. Bu nedenle Steingass’ın kelimeyi hond-gar’dan çıkmış sayması yanlıştır” der (Coşan, 2012: 20).

Vilâyetnâme’nin başında yer alan ve Horasan’da geçen olaylar, Hacı Bektaş’ı kâfirlerle cihat eden bir gazi-veli kimliğinde gösterilirken, Anadolu’daki menkıbelerinde ise, sadece keramet kudretiyle kâfirleri Müslüman eden bir veli şahsiyetine bürünür. Sonuç olarak, Hacı Bektaş’a tasavvufi kimliğinin ifadesi olarak “Velî” denilmiştir (Yılmaz, 2007: 13).

Velâyetnâme’de, Hacı Bektaş Velî’nin gösterdiği bir kerameti gören Lokman Perende sevinçle “ya Hünkâr” dedi. Bu suretle Bektaş-ı Velî’nin adı Bektaş Hünkâr kaldı ifadesiyle, Hacı Bektaş Velî’nin bu lakabı kerametle kazandığı belirtilmektedir (Gölpınarlı, 2016: 6).

Hacı Bektaş Velî’nin “Hacı” sanını nasıl aldığı da yine *Velâyetnâme*’de yer alan şu keramete dayandırılmaktadır:

“Hacı Bektaş Velî’nin hocası Lokman Perende hacca gitti. Tavaf etti. Hac görevini yerine getirdi. Arafat’a çıkıp vakfeye durdu. Yanındaki arkadaşlarına, “bugün arife günü, şimdi bizim evimizde bişi pişirirler” dedi. Lokman Perende’nin bu sözü, Hünkâr’a malum oldu. Bir tepsiye birkaç bişi koydu. Bektaş tepsiyi aldı Şeyh Lokman Perende’ye sundu. Halk da bunu duyunca Bektaş’a baş eğdi, böylece adı, Hünkâr Hacı Bektaş-al Horasani” oldu (Gölpınarlı, 2016: 6).

Annesi ünlü bilgin Ahmet Amil Nişaburî’nin kızı Hateme Hatun, babasının adı Muhammed’dir. Babası İbrahim al Sani unvanıyla tanınır. Hakkında bilgi veren en eski kaynaklardan biri olan *Velayetnâme*’de, Hacı Bektaş Velî’nin babasının Seyyid ve Peygamber soyundan geldiği, İmam Musa-ı Kâzım’dan Hz. Ali’ye değin uzanan bir soy kütüğüne dayandığından bahsedilir. Hacı Bektaş Velî Seyyid olmakla birlikte tarihimizde Horasan Erenleri, Rum Abdalları gibi değişik adlarla anılan ve birçoğunun kökeni *Yesevilikle* de ilgili olan *Vefailik*, *Haydarilik*, *Horasan Melametiliği* gibi akımlara mensup süflilerden olduğunu belirtir (Aytekin, 1995: 71-75).

1.4. Soyu, Meşrebi

Kaynaklarda yer alan şecerelere göre, Hacı Bektaş Velî Arap soyundandır. Esad Coşan: Buna kanıt olarak, Hacı Bektaş Velî'nin Musa-ı Kâzım yoluyla Hz. Muhammed'e bağlanmasını, o devirde Anadolu'da Farsça ile yazmak daha yaygın olmasına rağmen, *Makâlât* adlı eserini Arapça olarak yazmasını, normalin üstünde meziyetleri ve asaleti bulunmayan bir kişinin etrafına bu kadar büyük bir muhip kitlesi toplayamayacağını; kısa zamanda o kadar geniş ve devamlı şöhret sağlayamayacağını göstermektedir” der. (Coşan, 2012: 25)

Buna karşılık Baki Öz: “Hacı Bektaş'ın Seyyidliği ve Evlad-ı Resullüğü bir inancın sonucudur. Bu durum inanç bağlamında doğrudur. Tarih bakımından büyük bir önem taşımaz. Ama Arap değil de Türk oluşu tarihsel gerçeğe daha uygundur” der (Öz, 1997: 49). Öz'ün bu görüşlerine, Noyan (1995: 22) ve Sezgin (2012: 15) katılmalarına karşın “Hacı Bektaş Velî Türk'tür, Seyyidliğine ve bunun sonucu olarak Araplığına inanılmıştır” yönündeki görüşlerine dayandırmaktadır. A. Celalettin Ulusoy ise, çok daha farklı bir yol izleyerek Hacı Bektaş'ın Arap olduğuna karşı çıkmaktadır. Ona göre, Hacı Bektaş Seyyid ve Evladı-Resuldür, fakat Arap değildir. Bunun da çözümünü Hz. Muhammed'in soyunun Türkistan'dan Arabistan'a göçmüş Azer'e bağlayarak bulur.” (Ulusoy, 1986: 21)

13. yüzyılda Anadolu'daki Alevi Türkmenlerin başlarına kızıl külah geçirip savaşlara öyle katıldıklarını kaynaklar ortaklaşa belirtiyor. *Velâyetname*'de iki yerde de Hacı Bektaş'ın başına kızıl renkli sarık sardığı yazılıdır. Bu çok önemli kayıt Hacı Bektaş Velî'nin açık açık tavır takındığını ve Hz. Ali yolunda bir Alevi olduğunu ortaya koyar.

1.5. Hacı Bektaş Velî'nin Horasan'dan Anadolu'ya Yolculuğu

Claude Cahen, Hacı Bektaş Velî'nin Anadolu'ya muhtemelen Harezmi'nin Moğollar tarafından işgalinden sonra sığınacak bir yurt arayan Harezmişahlar ile birlikte 1230 yılına doğru gelmiş olabileceğini söyler (Yıldız, 2012: 190). E. Ruhi Fırlı, onun Kayseri'de Battal mescidinde Evhadüddin Kirmânî (635/1238) ile görüşmesi dikkate alınır, Nişabur'dan çıkışının en geç 1220 dolaylarında olacağını söyleyerek Cahen'e muvafakat eder. (Fırlı, 1996: 317-336).

Velâyetname'nin verdiği bilgiler arasında onun seyahatleri ve seyahatleri boyunca geçtiği şehir ve makamlarda çıkardığı erbainler önemli bir yer tutmaktadır. Seyahatleri Horasan, Nişabur'dan başlamaktadır. Onun doğduğu yer olarak Matbua isimli Nişabur'un kasabasının adı da bu arada zikredilir. Yolculuğuna Nişabur'dan başlayan Hacı Bektaş Velî,

Hz. Ali'nin ziyaretgâhına Necef'e, oradan Mekke'ye, Medine'ye, Kudüs'e, Halil'e, Şam'a, Halep'te Ulu Camii'nde Hazreti Davud Peygamberin ziyaretgâhına ve Elbistan'da Ashab-ı Kehf mağarasına gittiği ve buralarda da birer erbain çıkardığı ve Elbistan'dan Kayseri'ye ve oradan da Sulacakaraöyük'e geldiği belirtilir.¹

Burada bugüne kadar gözden kaçan önemli bir nokta, benzeri bütün Türkmen şeyhleri gibi muhtemelen Hacı Bektaş Velî'nin de kendine bağlı bir Türkmen aşiretiyle birlikte Anadolu'ya gelmiş olduğudur. Çünkü genellikle bu aşiretler başlarındaki şeyhin adıyla anılırdı. Hacı Bektaş Velî de, muhtemelen göçebe kültür yapısına mensup diğer Türkmen babaları gibi, kendisine bağlı bir Türkmen oymağının başında Anadolu'ya gelmişti. Türkmen oymakları, o dönem de genellikle (Dede Garkın'a bağlı Garkın oymağı örneğinde olduğu gibi), başlarındaki şeyhin/önderin ismiyle anılmaktaydı. Nitekim Osmanlı tahrir defterlerine bakıldığında Hacı Bektaş Velî'ye bağlı geniş bir Bektaşlı oymağının bulunduğu görülmektedir (Ocak, 1996: 455). Bu alanda geniş bir araştırma yapan Ahmet Taşgın da (2009) Mardin Urfa arasında Hacı Bektaş Velî'ye bağlı geniş bir Bektaşlı oymağının mevcut olduğunu doğrular.

Ancak 1240'tan önce Amasya'ya gelen Hacı Bektaş Velî'nin, Babailiğin önderi Baba İlyas'la görüştüğü bu arada Baba İlyas'ın görüşlerinden etkilenip eski düşüncelerini (*Yeseviyye*) revize edip Baba İlyas'a intisap edip (*Babailik*) halifesi olduğu yolundadır.

1.6. Hacı Bektaş Velî'yi Rum Erenleri Neden Anadolu'ya Sokmak İstemedi.

Anadolu, o çağlarda büyük düşünürlerin harman olduğu bir yerdir. Öyle Horasan'dan gelen herkesin hemen kabul gördüğü, velî sayıldığı gibi mantığı benimsemek olanaksızdır. O dönemi yansıtan menâkıb kitaplarında, şeyhler ve babalar arasında kuvvetli bir varlık mücadelesinin olduğunu görüyoruz. *Velâyetname*'de anlatılan öykülerin en ilginçlerinden biri de Anadolu erenlerinin Hacı Bektaş Velî'yi Anadolu'ya sokmamak için yaptıkları ittifağa ilişkin olanıdır. Halkın, hiç tanımadığı birisini, gelir gelmez var olan babalara, dedelere, şeyhlere tercih ederek kendisine velî yapması akıl ve mantıkla bağdaşmaz. Bu nedenle, ailesi Horasanlı olmakla birlikte, Hacı Bektaş; Babalılar arasında, Anadolu'da yetişmiş ve kendisini gerek eylemleri gerek düşünceleri ile kabul ettirmiştir.

¹ Erbain: Belirli bir süreyle özel bir mekânda inzivaya çekilmesi anlamında tasavvufi terim.

Hacı Bektaş Velî'nin Anadolu'ya gelişi ve Rum erenleriyle karşılaşma hikayesini *Velâyetname*'ye dayanarak şöyle anlatılmaktadır:

“Hacı Bektaş Velî Rum'a yaklaşınca mana âleminden Anadolu erenlerine selam verdi. “Essalamün aleykim Rum'daki erenler ve kardeşler” dedi. Hünkâr selam verdiği zaman 57 bin Rum erenleri sohbet ediyordu. O zaman Rum'un gözcüsü Karaca Ahmet idi. Hünkâr'ın selam verdiği Fatma Bacı'ya malum oldu. Fatma Bacı Sivrihisar'da Seyyit Nurettin'in kızıdır. Henüz bekârdır. Orada bulunan erenlerin yemeklerini pişirirdi. Fatma Bacı elini göğsüne koyup üç kez “aleyküm selam” dedi yerine oturdu. Fatma Bacı'ya sordular selam verdiğin Rum'a gelen kimdi. Fatma Bacı Hünkâr'ın geldiği yöne yöneldi. Fatma Bacı “kendisi Horasan erenidir ama Kâbe'den geldi” dedi. Hacı Tuğrul, Karaca Ahmet'e bak bakalım Anadolu'ya gelen kim dedi. Anadolu'nun gözcüsü olan Karaca Ahmet havalandı baktı her canlı kendi eşiyile birlikte duruyor, yalnız tek başına duran bir güvercin var olsa olsa Hünkâr odur. Rum erenleri Horasan ereninin Anadolu'ya girmemesi için yerden arşa kadar kanatlarıyla kapattılar. Hünkâr yolu kapandığını görünce havada kanat çırparak Sulucakaracahöyük'e indi. Ayakları taşla hamura batar gibi gömüldü. Bayezid Bestami'nin halifesi Hacı Tuğrul doğan şekline girdi izin verirsiniz güvercini avlayıp geleyim dedi. Hacı Tuğrul havadan Hünkâr'ın üzerine indi” Hünkâr, Hacı Tuğrul'un boğazını öyle bir sıkı ki Hacı Tuğrul'un aklı başından gitti. Bunun üzerine Anadolu erenleri büyük bir korkuya kapıldı (Taşğın, 2010: 56-67).

Velâyetname'nin verdiği bilgiler arasında, Hacı Bektaş Velî'nin Rum'a geldiğinde karşılaştığı Rum erenleridir. Rum erenleri arasında Karaca Ahmed Sultan, Beyazid Bestâmî halifesi Hacı Tuğrul, Seferhisar'da (Sivrihisar ve Senurhisar şeklinde de geçmektedir) Seyit Nureddin, Kızı Fatma Bacı sayılmaktadır. Ayrıca Mevlâna, Mahmud Hayranî, Yunus Emre, Tabduk Emre, Emir Çin'de bunlar arasında bulunmaktadır (Taşğın, 2010: 56-67).

Bu isimlerin arasında ayrıca halifeleri de yer almaktadır. Halifeleri arasında Sarı İsmail, Seyit Cemal ve Kolu Açık Hacım Sultan'da vardır. Bunlar arasında şu ana kadar bilinen menâkıb sadece Kolu Açık Hacım Sultan'a ait olmaktadır. Diğerlerinin menakıbı yoktur ve onlarla ilgili bilgilerin önemli bir bölümü de *Hacı Bektaş Velâyetnamesi*'nden aktarılmaktadır. Dolayısıyla eserde mevzubahis edilen halifeleri ile günümüze kadar kendisini Hacı Bektaş'a nispet eden pir ocakları hakkında da daha fazla bilgiye sahip değiliz. “Velâyetname, Hacı Bektaş'ın yukarıda isimleri geçen şahıslarla olan bağlantı ve ilişkisini vermektedir. Bu bilgilerin ışığında Hünkâr Rum'a geldi, selam verdi ve selamını Rum

erenleri arasında Fatma Bacı aldı. Fatma Bacı içerisinde bulunduğu meclise Horasan'dan bir erin Rum'a geldiğini ve Rum erenlerine selam verdiğini ve kendisinin de onun selamını aldığını anlattı. Bunun üzerine Rum Erenleri onun gelişini konuştu ve onun Rum'a girmemesi için plan yapıp tedbir aldılar.” (Tařđın, 2010: 56-67).

Yukarıdaki özete göre Horasan ve Rum erenleri şeklinde ikili bir ayırmadan söz edebiliriz. Bu ayırım metnin kendi içerisinde yapılmaktadır ve biz de bu ayırma uygun bu zemin üzerinde hareket ederek merakımızı uyandıracak bazı sorular sorabiliriz. Bunlar arasında Horasan ve Rum erenleri şeklindeki isimlendirmenin vurgusuna bakarak acaba aralarında ne gibi bir fark var ve Rum erenleri Horasan erenlerinin Rum'a girişine yönelik neden tedbir almaktadır, onların Rum'a girişini neden istememektedirler, Rum erenlerinin Horasan erenlerine karşı aldıkları önlemler neden sonuçsuz kalmaktadır? Bunun gibi daha çok sorular sorabiliriz. Bu soruları soruyoruz çünkü metnin bize sağladığı ikili ayırımı anlamımızı kolaylaştıran tanımların içeriğini doldurmamızı sağlamaktadır:

“Hacı Bektaş Velî hakkındaki bilgileri zenginleştireceğimiz yeni bakış açısı kazandırılmalıdır. Bu çerçevede konu yeniden ele alındığı takdirde Velâyetname'de ele alınan bilgiler, bilinen konular çerçevesinde değerlendirildiğinde Hacı Bektaş konusunu yeniden ele alınmayı gerektirecek kadar önemli olduğu görülebilir. Ayrıca Hünkâr'ın yolculuğu boyunca irşat etmiş olduğu topluluklar ve yerleşik oldukları yerler de tespit edilebilir. Hacı Bektaş Velî, muhtemelen aşiretiyle birlikte Anadolu'da yeni bir sûfi çevreye intisap etmiş olmalıdır. Bu çevre, onun içinden geldiği *Yesevilik* ve *Haydariliğe* çok benzeyen ve XIII. yüzyılda Anadolu'da önce ünlü Türkmen şeyhi Dede Garkın, sonra da onun halifesi Baba İlyas tarafından temsil edilen *Vefâilik* tarikatı çevresi olabilir. Nitekim Âşıkpaşazade'nin kaydından, Hacı Bektaş Velî ve kardeşi Mentеш'in Baba İlyâs-ı Horasânî'ye intisap ettikleri, Elvan Çelebi ve Eflâkî'nin ifadelerinden de Hacı Bektaş'ın halifelik makamına kadar yükseldiği anlaşılmaktadır.” (Tařđın, 2010: 56-67).

Bu konudaki tarihi kayıtları dikkate aldığımızda Hacı Bektaş Velî, “*Yesevilik-Vefailik-Haydarilik*” üçgenini birbirine bağlayan kilit taşı durumundadır. Bu üç etken Anadolu coğrafyasında siyasal, toplumsal ve düşünsel koşulların da yardımıyla Bektaşiliği oluştururlar. Hacı Bektaş Velî bu belirtilen etkenlerin, coğrafyasının ve tarihsel koşulların ürünüdür. (Tařđın, 2010: 56-67).

1.7. Hacı Bektaş Velî Baba İlyas'ın Halifesi miydi? İsyana Katıldı mı?

Söylencelerden yola çıkarsak, Horasan’da bulunduğu dönemde, Ahmet Yesevi’nin kurduğu *Yeseviyye* tarikatının görüşlerini Şeyh Lokman Perende vasıtasıyla, benimsemiş olduğudur (Oytan, 2012: 1-34).

Günümüze kadar Hacı Bektaş, Âşık Paşazade’nin onun Baba İlyas’la olan ilişkisine açıkça işaret etmesine rağmen, bazı kaynaklarda Baba İshak’ın halifesi sayılmıştır. Şüphesiz bu eğilimin nedeni yine İbn Bîbî’nin, Baba Resûl olarak Baba İshak’ı göstermesidir. (Öztürk. 1996: 468).

Gerek Âşık Paşazade verdiği bilgiler (Yavuz ve Saraç, 2003: 290) gerekse Eflakî’nin verdiği bilgiler (Yazıcı, 1959:370-450), Hacı Bektaş Velî için söylediği, “Baba İlyas’ın has halifesiydi” sözüne dayanan bazı araştırmacılar, Hacı Bektaş Velî’nin, on üçüncü yüzyılın başlarında, bazılarının göre Baba İlyas, bazılarının göre de Baba İshak tarafından düzenlenen ve uzun süren Babaîler İsyanına katılmıştır. Yani Hacı Bektaş Velî’nin Selçuklu yönetimi tarafından 1240 yılında Kırşehir Malya Ovası’nda kanlı bir şekilde bastırılan ve elebaşları idam edilmiş olan Babaîler İsyanına aktif olarak katıldığını iddia etmişlerdir. Kendisi de Türkmen babası olan Hacı Bektaş Velî’nin Baba İlyas, Baba İshak ve diğer Türkmen babalarıyla iyi ilişkiler içinde olması doğaldır. Ancak onun Babaîler İsyanına katılmış olması zayıf bir ihtimaldir. Hacı Bektaş Velî’nin ise ya tasvip etmediğinden veya başka bir sebeple bu isyana katılmadığı hem *Menakıb-ı Kudsiye Fi Menasibi'l-Ünsiyye* (Ocak ve Erünsal 1995: 169-170), hem de Âşık Paşazade’nin yazdıklarından öğrenilmektedir. Âşık Paşazade’ye göre Hacı Bektaş Velî, daha sonra Sulucakarahöyük’te (bugünkü Hacıbektaş) ortaya çıkmıştır (Yavuz ve Saraç, 2003: 295). Bu ortaya çıkışın Anadolu’nun Moğol hâkimiyeti altına girmesinden, yani yaklaşık 1243’lerden sonra olduğu tahmin edilebilir.

Hacı Bektaş’ın Babaîler isyanının lideri ile ilişkisinden Âşık Paşazade’den çok daha önce söz eden kaynak, *Menâkıbu'l-Ârifin*’dir (Yazıcı, 1959:370-450), Burada herhangi bir isim belirtmeksizin yalnızca “Baba Resûl” unvanı geçer ve Hacı Bektaş’ın onun “ileri gelen halifesi” (halîf-i hass) olduğu kaydedilir. Ancak Elvan Çelebi konuya daha bir kesinlik getirerek Hacı Bektaş’ın Baba İlyas’ın halifesi olduğunu anlamamıza yardım edecek ifadeler kullanır; yine de önde gelen bir halife olup olmadığına ait hiçbir şey söylemez.

Şu hâlde, Ahmed Eflâkî, Elvan Çelebi ve Âşık Paşazade’nin üçlü tanıklığıyla Baba İlyas ile Hacı Bektaş arasında bir şeyhlik-halifelik bağlantısının bulunduğu kesinlik kazanır. Ancak bu bağlantıya ait ayrıntı bilgi mevcut değildir. Bununla birlikte gerek Âşık Paşazade’nin gerekse Elvan Çelebi’nin ifadeleri gözden geçirilecek olursa, Hacı Bektaş’ın hiç de Eflâkî’nin dediği gibi Baba Resûl’ün (Baba İshak) ileri gelen halifesi olmadığı anla-

şılır. Eğer böyle olsaydı, mantık bakımından onun da Babai İsyanın da hiç şüphesiz Baba İshak, Şeyh Osman, Aynuddevle Dede (Ayna Dola) ve diğer halifeler gibi aktif bir görev alması veya en azından Baba İshak gibi ayaklanma sırasında yahut daha sonra ya öldürülmesi ya da yakalanıp hapse atılması gerekirdi. Oysa hem Elvan Çelebi, hem de Âşık Paşazade'nin kayıtları, onun isyana katılmadığını açıkça ortaya koyuyor. *Menâkıbu'l-Ârifîn* (Yazıcı, 1959: 370-450), "Hacı Bektaş'ın sultanın tacını göze almadığını" yazarken Âşık Paşazade, kardeşi Mentеш'le birlikte Baba İlyas'a bağlandığı, sonra birlikte Kırşehir'e geldiklerini, oradan Kayseri'ye geçip, Mentеш'in buradan Sivas'a giderek orada Selçuklu kuvvetleriyle gerçekleşen çatışma da şehit düştüğünü bildirir (Yavuz ve Saraç, 2003: 296).

Selçuklulara karşı ayaklanan Baba İlyas ve Baba İshak'ın 1240'ta öldürülmesinden sonra Anadolu'nun birçok yöresini dolaşan Hacı Bektaş Velî, *Vilâyetnâme*'den anlaşıldığı kadarıyla o zamanlar yarı göçebe Çepni oymağına mensup bir kolun (muhtemelen kendine bağlı Bektaşlı kolunun) yaşadığı bir yer olduğu için bu küçük Türkmen köyünü (Hacıbektaş) tercih etmiş olmalıdır. Muhtemel bir diğer sebep de Babailer İsyanından sonra Selçuklu merkezi yönetiminin gayri Sünni (heterodoks) Türkmenlere karşı takip ettiği politika sonucu olabildiğince gözden uzak bir yerde bulunma arzusudur.

1.8. Hacı Bektaş Velî'nin Sulucakarahöyük'e Yerleşmesi

Hacı Bektaş, 1240 dolaylarında Anadolu'ya gelmiş olsaydı, tamamen hareket içinde olan Türkmenlere söz dinletmesi olanaksız olurdu. Belli ki o Türkmenler arasında yaşıyordu. Başsız kalan önemli bir kitleyi, 1240'deki isyandan sonra almış, oldukça güvenli sayılabilecek Sulucakarahöyük çevresine götürmüştür. Bizzat bu kitlenin lideri gibi ortaya çıkmamış olsa bile, onların manevi gidasını veren insan olmuştur. Gerek Âşık Paşazade tarihinde (Yavuz ve Saraç, 2003: 295) gerekse Elvan Çelebi'nin kitabında (Ocak ve Erünsal 1995: 169), Hacı Bektaş'ın, Babalılar ayaklanmasına katılmadığı vurgulanır ve yaşadığı dönem de aydınlanır.

Vilâyetnâme'ye göre Sulucakarahöyük'te tıpkı şeyhi Baba İlyas'inkine benzer bir hayat tarzı süren, zaman zaman bugün bir ziyaret yeri olan yakındaki bir mağarada (Çilehane-Deliklitaş) inzivaya çekilen, zaman zaman da köyün hayvanlarını otlatmak gibi oymağının günlük işleriyle uğraşan Hacı Bektaş Velî'nin, asıl tarihi rolü Sulucakarahöyük'te (Hacıbektaş) başlamaktadır. Son zamanlarda *Velâyetname*'yi esas alan birtakım araştırma-

ların Hacı Bektaş Velî'nin Sulucakarahöyük'e değil Sivrihisar'a (Polatlı) gelip yerleştiği ve mezarının orada olduğu iddiası gündeme getirmiştir.²

Hacı Bektaş Velî, 1243'te Kırşehir'in Sulucakaracahöyük köyüne (bugün Hacı Bektaş ilçesi) yerleşip, tekkesini kurmuştur. Savaştan sağ kurtulan ve Anadolu'da açıkta kalan Babailer (Aleviler), bu sefer Hacı Bektaş'ın çevresinde toplanmış, Baba İlyas'ın bu kudretli halifesini kendilerine pîr seçmişlerdir. Hacı Bektaş Velî, dergâhta çevresinde toplananlara Horasan'dan ve Baba İlyas'tan edindiği, "Dört Kapı" anlayışına, her kapıya onar makam ekleyerek Dört Kapı Kırk Makamdan oluşan ilkelerini açıklamaya başlamıştır (Ocak 1996: 169),

Hacı Bektaş Velî'nin Sulucakarahöyük'teki hayatı artık sadece *Vilâyetnâme*'den takip edilebilir. *Vilâyetnâme*, Hünkârı Baba Resul diye meşhur Baba İlyâs-ı Horasânî'ye değil Ahmed Yesevî'ye bağlar ve doğrudan onun halifesi olarak takdim eder. Hâlbuki Hacı Bektaş Velî'nin Ahmed Yesevî'nin ölümünden en az bir yarım asır sonra dünyaya geldiği muhakkaktır. Bununla birlikte *Vilâyetnâme*'de Hacı Bektaş'ın halifelerinden bahseden kısımda Baba Resul adına rastlanması, Hacı Bektaş'la Baba Resul arasındaki halifelik ilişkisinin büsbütün unutulmadığını göstermektedir. *Velâyetname*'ye göre; Hacı Bektaş Velî'nin, Ahmet Yesevi tarafından Anadolu'ya gönderildiği şu şekilde aktarılmaktadır: "Hz. Peygamber'e verilen ve ondan Hz. Ali yoluyla Ahmet Yesevi'ye ulaşan; Elif-i taç, hırka, çerağ, sofrâ, âlem (sancak) ve seccade gibi emanetler şeyhi tarafından Hacı Bektaş Velî'ye verilip, "Müjdeler olsun ki! kutbü'l-aktablık senindir; kırk yıl hükmün vardır. Şimdiye dek bizimdi, bundan sonra senindir. Biz bu yokluk yurdunda çok eğlenmeyiz, ahirete gideriz. Var, seni Rum'a saldı, Sulucakarahöyük'ü sana yurt verdik, Rum Abdallarına seni baş tayin ettik."

Velâyetnâme, Horasan'dan yola çıkan Hacı Bektaş Velî'nin Anadolu'ya gelmeden önce Necef, Mekke, Medine, Kudüs, Halep, Kürdistan, Elbistan, Kayseri gibi yerleri gez-

² *Velâyetname*'yi esas aldığı söyleyen araştırmacılarından Murat Kurt, Kızılcagün Tv'de anlatıyor: "Hacı Bektaş, Horasan'dan Anadolu'ya geçip Sivrihisar (Polatlı)'da Karahöyük köyüne geldi. Köyde kendini Sivrihisarlı Seyyid Nureddin'in kızı, sonradan kadıncık Ana lakabını alan Fatma Bacı karşıladı. Ayrıca Karaca Ahmet, Hacı Tuğrul, Fatma Bacı adını taşıyan köyler, Yunus Emre'nin köyü ve Tapduk Emre'nin tekkesi de aynı bölgededir. Yunus Emre'nin Sarı köyden kağı ile 400 kilometre mesafede bulunan Sulucakaracahöyük'e buğday için gitmesi pek mümkün gözükmemektedir. Murat Kurt, *Velâyetname* ve elindeki belgelere dayanarak Hacı Bektaş'ın mezarı Nevşehir Hacı Bektaş kasabasında değil Sivrihisar (Polatlı)'dadır" der. Murat Kurt, Bacı Köyü (türbe kitabe var) Hacı Tuğrul (türbe ve kitabesi var) Karacaahmet köyü (türbe ve kitabe var) K. Höyük (türbe ve kitabeler var) (Polatlı'ya bağlı köyler) Kaynak olarak Firdevsi'nin yazdığı *Velâyetname*, Hacı Bektaş Velî'nin Polatlılı olduğunu gösterir; iddiasındadır.

diği, erbainler çıkardığı, Mekke’de  yıl mücavir kaldığını yazıyor (Gölpınarlı, 2016: 17). Âşık Paşazade ise, kutsal topraklardaki şehirleri gezdiğine dair bilgi vermezken, kardeşi Menteş ile yaşadığı Kırşehir’e komşu-yakın iller olan Kayseri, Sivas, Amasya şehirlerini gezdiğini belirtiyor (Yavuz ve Saraç, 2003: 296).

Bugün, Bektaşiliğin edep ve erkânını oluşturan kural ve kaidelerine; Bektaşilik inanç ve uygulamalarına, Hacı Bektaş Velî’nin geldiği Horasan’da ve bu yolculukta uğradığı Mekke, Medine, Necef ve Kudüs’te karşılaşılmadığına göre, Bektaşiliği şekillendiren düşünce­nin kaynağı/esinlendiği yerin Halep, Mardin, Urfa, Elbistan ve Kayseri olarak ifade edilen Anadolu toprakları olduğu söylenebilir. Çünkü Hacı Bektaş Velî’nin bu yolculuğunda, uğradığı bazı yerlerde erbainler çıkaracak kadar kaldığı, bu sürenin de bazı fikirlerin alınması ve etkilenmenin olması için yeterli olduğu ileri sürülebilir (Yıldırım, 2021a: 68-75).

Hacı Bektaş Velî’nin, bu yolculuğu tamamlayarak kardeşi Menteş ile Anadolu’ya gelişini Osmanlı tarihçisi şık Paşazade şöyle anlatıyor:

“Hacı Bektaş Horasan’dan gelmişti. Menteş adında bir kardeşi vardı. Beraber kalkıp geldiler. Doğru Sivas’a oradan da Baba İlyas’a geldiler. Kırşehir’e vardılar ve oradan da Kayseri’ye geldiler. Kardaşı Menteş, Kayseri’den yine Sivas’a vardı. Ecelinin orada geleceği yazılı imiş, onu şehit ettiler. Bunların hikâyesi çoktur, ama hepsi de bilgim dâhilindedir. Hacı Bektaş Kayseri’den Karayol’a (Karaöyük) geldi. Mezarı şimdi oradadır.” (Yavuz ve Saraç 2003: 298).

Hacı Bektaş’ın, Babai ayaklanması zamanında Anadolu’da yaşadığı ve bu ayaklanmanın lideri konumunda olan Baba İlyas’la ilişkisi olduğu konusunda bütün kaynaklar hemfikirdir. Yalnız, ayaklanmaya katılıp katılmadığı konusunda ise farklı görüşler ileri sürülmüştür. Baba İlyas’ın torununun oğlu olan Elvan Çelebi, Hacı Bektaş’ı dedesinin halifelerinden biri olarak gösterir. Fakat ayaklanmanın en azından son devresine, katılmadığını belirtir (Erünsal ve Ocak 1995: 370-450).

Âşık Paşazade, yukarıya aldığımız alıntıda, Anadolu’ya birlikte geldiği kardeşi Menteş için “onu şehit ettiler” demektedir. Bu bilgi, bazı araştırmacıların Hacı Bektaş’ın da Babai ayaklanmasına katıldığını düşündürmektedir. Ocak’a göre, olaylar üzerine Hacı Bektaş, Sulucakarahöyük’e kaçıp saklanarak izini kaybettirmiş ancak, koşulların düzelmesiyle ortaya çıkmıştır (Ocak, 1996: 167). Bu yöndeki çıkarımlara karşı çıkan Baki Öz ise, kardeşi Menteş “öldürüldüğüne göre, ayaklanmaya şöyle veya böyle katılmış olmalıdır.

Demek ki, Hacı Bektaş kardeşini engelleyememiştir.” görüşünü ileri sürmüştür (Öz, 1997: 44)

Birdoğan, savaşa katılıp katılmadığı, katıldıysa bile dört yıla yakın ortada gözükmesiyle ilgili farklı bir görüş öne sürer: “Ne olursa olsun 30 yaşlarında katıldığı bu olaydan sonra Hacca gitmiş olabilir. Ama Hac kutsaması, Sünnilerin doğal Hac kutsaması değildir. O, Hac’ın turistik ve ulusal bilinç yönlerini incelemiş, Hac coğrafyasını Anadolu’ya getirme yollarını aramıştır. Böylelikle bugünkü Hacıbektaş ilçesinde gördüğümüz Hırka Dağı’nın, Zemzem Çeşmesi’nin, Çile Mağarası’nın vb. temelini atacaktır. Bu Hac yolculuğu uzun sürmüş olabilir. Onun Sulucakaracaöyük’e geliş tarihi belli değildir” der (Birdoğan, 1995: 303).

Velâyetname’yi kaynak alırsak Hacı Bektaş’ın, Sulucakaracahöyük’te ki dergâhında ilk dönemlerde, Taptuk Emre, İbrahim Hacı, Nurettin Hacı, Sarı Saltuk, Seyyid Mahmut Hayrani, Ahi Evran, Molla Saadettin, (Said Emre) gibi birçok erenle, bilginle görüştüğünden bahseder. Hacı Bektaş Velî’nin bunlarla çeşitli meydanlaşmaları olur. Hepsine üstünlük sağlar. Bundan sonra, Hacı Bektaş Velî dergâhında örgütlenmeye, düşüncesini, görüşlerini yayacak halifeler yetiştirmeye, onlara nasipler vermeye, çeşitli yerlere göndermeye başlar. *Velâyetname* de verilen bilgiye göre belli bir zaman sonra halife sayısı 360’a ulaşır. Halifelerinden en bilinenleri, Taptuk Emre, Sarı İsmail, Kolu Açık Hacım Sultan, Sarı Saltuk, Barak Baba’dır (Gölpınarlı, 2016: 17-19).

1.9. Hacı Bektaş Velî’nin Hakka Yürümesi

Hacı Bektaş Velî 63 yaşında (1270/1271) ömrünü tamamlar. *Velâyetname*’den alıntı yapan Birdoğan, ölümüyle ilgili şunları yazar:

“Ölümünden önce Sarı İsmail’i çağırıp vasiyetini bildirir. Bu vasiyet Hz. Ali’de gördüğümüz kendi tabutunu kendisinin götürmesi bezeğine benzer. Öyle de olur. Hacı Bektaş Velî öldüğünde yüzü peçeli birisi gelir; Hacı Bektaş’ı yıkar, kefenler, tabuta kor. Cenaze namazında imamlık eder. Boz atlı yabancı, gömülme töreninden sonra atına atlar giderken de “Er odur ki ölmeden ölür, kendi cenazesini kendisi yıkar” diye son öğüdünü yapar. Bu esnada Sarı İsmail atın dizgininden tutar, yalvar yakar durumu öğrenir. Boz atlı yabancı peçesini kaldırdığında Sarı İsmail, Hacı Bektaş’ın yüzünü görür.” (Birdoğan, 1995: 303-305).

Âşık Paşazade, Hacı Bektaş'ın Sulucakarahöyük'e yerleştikten sonraki durumla ilgili olarak şu bilgilere yer vermektedir:

“Rum'a gelen dört grup insan vardır. Biri Gaziyân-ı Rum (Anadolu Gazileri), biri Ahiyan-ı Rum (Anadolu Ahileri), biri Abdâlân-ı Rum (Anadolu Abdalları) ve birisi de Baciyân-ı Rum (Anadolu Bacıları). Hacı Bektaş Sultan bunların içinde Baciyân-ı Rum'u tercih etti ki o da Hatun Ana'dır. Onu kızı edindi, keşiflerini ve kerametlerini ona gösterdi ve ona teslim etti. Kendisi Allah'ın rahmetine vardı. Abdal Musa derlerdi bir derviş vardı. Hatun Ana'nın muhibbi idi. O zamanlarda şeyhlik ve müridlik fazla yoktu, tarikat silsilesi de bulunmuyordu. Hatun Ana onun (Hacı Bektaş'ın?) üzerine bir mezar yaptı. Geldi Abdal Musa bir nice gün burada kaldı.” (Yavuz ve Saraç 2003: 298-299)

XIV. yüzyılda Hacı Bektaş Velî'nin Sulucakarahöyük'teki tekkesinde yetişen Abdal Musa, Hacı Bektaş Velî kültürünün yayılmasında büyük bir rol oynamıştır. İncelemelerden ve daha sonraki araştırmalardan çıkan sonuca göre gerek hayatta iken gerekse ölümünden kendi zamanına kadar geçen süre içinde üretilen menkıbeler aracılığıyla yeni kurulmakta olan Osmanlı Beyliği başta olmak üzere bütün Orta ve Batı Anadolu'da tanıtılarak adeta tekrar hayata kavuşturan Abdal Musa olmuştur. XIV. yüzyılın ilk çeyreğinden sonra Hacı Bektaş Velî Tekkesi'nin şeyhi olan Abdal Musa, beraberindeki bir kısım *Haydari* dervişleriyle birlikte yeni kurulmakta olan Osmanlı Beyliği topraklarına gitmiş, orada Orhan Gazi'nin hizmetine girerek fetihlere katılmıştır.

Abdal Musa, deyişlerinde “Rum Diyarı” olarak bilinen Anadolu'ya Horasan bölgesinden binlerce insanın ışık saçmak için geldiğini yazar ve Anadolu'da da bu düşüncede olan “Işık İnsanları”ndan söz eder.

*“Doksan altı bin Horasan Pirleri
Elli yedi bin Rum Erenleri
Cümlesinin serfirazı serveri
Pirim Hacı Bektaş Velî değil mi?”*

Abdal Musa'nın yukardaki dörtlüğü gösteriyor ki Anadolu'daki aydınlanma süreci salt Moğol istilasası (1219-20) sonrası Horasan'dan gelen pirlerin değil, Anadolu topraklarının 1063'te İran-İrak-Azerbaycan topraklarından Kutalmışoğlu Süleyman Şah'la birlikte gelen Danişmendliler, Mengücekler, Saltuklular, 1071'den sonra Anadolu'ya gelen Karamanoğulları, Germiyanogulları, Aydınoğulları gibi yerleşik halkı olan ve Işık İnsanları olarak bilinen Rum erenlerinin de gayretleriyle başlamıştır (Yıldırım, 2021b: 20-31)

1.10. Hacı Bektaş Veli'nin Evliliği/Mücerretliği ve Soyunun Devamı

Hacı Bektaş Veli ile ilgili yukarıda anlatılan bir kısım belirsizliklerin yanında kendi soyunun devamı da tartışma konusudur. Onun için köyde oturan Kadıncık Ana ile evlendiğini söyleyenler olduğu gibi, Kadıncık Ana'yı evlat edindiğini ileri sürenlerde vardır. Hacı Bektaş'ın evlenip evlenmediği konusu açık olmayan, tartışmalı bir konudur. Bundan dolayı bu konu, Bektaşileri, Dedegân ve Babagân kolları olmak üzere ikiye ayırmıştır. Çelebiler, Hacı Bektaş'ın evlendiğini, kendilerinin de onun soyundan geldiğini savunarak kendilerine “*Beloglu*”; Babagân kolu ise, Hacı Bektaş'ı evlenmediğini, kendilerinin, onun düşüncelerini yaşattıklarını savunarak kendilerine “*Yoloğlu-Nefes oğlu*” diyorlar (Öz, 1997: 60-70).

Çelebiler ve Babagân kollarının her ikisi de Hacı Bektaş'ın hayatındaki kadının Kadıncık Ana olduğu konusunda hemfikirdirler. Ayrılığın ve tartışmanın başladığı nokta ise Hacı Bektaş'ın Kadıncık Ana ile ilişkisinin evlilik şeklinde olup olmadığıdır. Kadıncık Ana'nın kim olduğu konusunda da kaynaklarda birbirinden farklı hatta yer yer çelişen bilgiler yer almaktadır. Kadıncık Ana'nın kimliği ile ilgili bilgiler kaynaklarda Hacı Bektaş'ın evlenip evlenmediği konusuna bakışına göre farklılık göstermektedir.

Velayetnâme'ye dayanarak çizdiği Kadıncık Ana portresinde “bilinen gerçek adı Fatma Bacı'dır. Sonradan Kutlu Melek ve Kadıncık Ana (Fatma Nuriye'de denilmiştir) olarak anıldı” diyor (Bender, 1993: 153). Aynı eserde Kadıncık Ana müşfik, merhametli, zeki, ferasetli, yardımsever, çözümcü, beceri sahibi, yetenekli bir kadın özelliklerini sergileyen biri olarak tanıtılıyor ve cömertliği şu cümlelerle övülüyor: “Kadıncık'a atasından çok mal kalmıştı. Hünkâr Sulucakaraöyük'e yerleşince bütün malını, mülkünü erenler yoluna harcadı, hiçbir şeyi kalmadı, eğinde yalnız bir gömlek kaldı” der (Bender, 1993: 64).

Kadıncık Ana (Fatma Ana), Ahi Evran Şeyh Nasîru'd-din Mahmud'un eşi ve Ahi Evran'ın müşfidi Şeyh Evhadü'd-din Hamid el-Kirmani (1238)'nin kızıdır. Ahi Evran'ın 1261'de Selçuklu sultanı IV. Ruknettin Kılıçaslan'nın emri Nurettin Caca'ya karşı direnişte bulunduğu Kırşehir'de öldürülmesi üzerine, Nurettin Caca'nın baskısından bunalan Fatma Hatun eşinin dost çevresi olan Sulucakaraöyük'e göçer. Bektaşiler arasında “Kadıncık Ana” olarak bilinen bu Fatma Hatun'dur (Bayram, 1991: 153). Öz'de; Kadıncık Ana (Kutlu Melek) Çepni boyundan Yunus Mukri'nin, adı İdris olan oğluyla evliydi. Hacı Bektaş'ın misafir olduğu evin hanımıdır. Hünkâr, Sulucakaraöyük'te, Kadıncık Ana'nın evine yerleşince her taraftan muhip, mürit gelip ihtirilmaya başlandı” der (Öz, 2013: 70).

Velâyetname'de anlatılana göre; “Hacı Bektaş’la Kadıncık Ana için dedikodu çıkıyor. Bunu çıkararak İdris’in kardeşi Sarı’dır. Dedikodu ile yetinmeyip gidip Kırşehir’in tımar beyine anlatır. Bey’de bir adamını Hacı Bektaş’a Karahöyük’ü terk etmesi için gönderir. Hacı Bektaş buyruğu dinlemez. Bu kez Kırşehir Emiri Nureddin Caca gelir. Hacı Bektaş Nureddin’e kızarak uzun bıyıklarını ve sivri tırnaklarını gösterir. Nureddin’in getirdiği suyu kana çevirir ve ertesi gün de tutuklanacağını söyler. Olaylar dediği gibi olur. Zindanda, Hacı Bektaş’ın dediği gibi bir avuç toprağa bir avuç arpa ekerek yeşiline bakıp kör olmaktan kurtulur. Daha sonra zindandan çıkıp bir uç bölgeye vali olarak atanır” (Birdoğan, 1995: 308)

Velâyetnâme'de Hacı Bektaş’ın evlendiği ve çocuk sahibi olduğuyla ilgili açık bir ifade yer almamaktadır. Fakat Kadıncık Ana’nın çocuklarının olduğu ve Hacı Bektaş’ın bu çocuklara isim koymak, evlilikleriyle ilgilenmek gibi sorumluluklar üstlendiği; vefatından sonra Fatma Ana (Kadıncık) oğlu Hızır Lale Cüvan, yerime geçsin dediği anlatılıyor. Yalnız, bu çocukların babasının kendisi olup olmadığı açık bir şekilde belirtilmiyor (Bender: 1993: 65).

Hacı Bektaş evlenmiştir, görüşünü savunan Çelebiler’in savlarını yazan Yürükoğlu, Kadıncık Ana’nın kim olduğuyla ilgili farklı bir bilgi vererek görüşlerini açıklar. Yürükoğlu’na göre, Fatma Nuriye ismiyle müsemma Kadıncık Ana, İdris Hoca’nın zevcesi değil kızıdır. Hz. Pir, bu kızla evlenmiş ve Seyyid Ali (Öbür adı Timurtaş) adlı bir oğulları olmuş ve Seyyid Ali den de Resul ve Mürsel adlı iki oğul dünyaya gelmiştir (Yürükoğlu, 1992: 180-183). Cemalettin Çelebi ise; Hacı Bektaş’ın evlenmediği görüşünün vefatından çok sonra ortaya atıldığını belirtir ve buna tepkisini şu cümleleriyle ifade eder: “Bektaşî yolağından olan kimi kişilerin evlenmeyişi seçmeleri nedeniyle Hz. Pir’in de evlenmemiş gösterilmesi, “mücerrettir” denilmesi ve bu olayın yolağın asıl gereği gibi gösterilmesi doğru değildir. “Hz. Pir mücerrettir” demek yanlıştır” (Birdoğan, 1994: 29-44).

Çelebi Cemaleddin Efendi’nin “Kadıncık Ana, İdris Hoca’nın zevcesi değil kızıdır. Hz. Pir, bu kızla evlenmiş” görüşüne; A. Celalettin Ulusoy (1986: 35-41, Yaşar Nuri Öztürk (1990: 53), Rıza Yürükoğlu (1992: 183-205), Baki Öz (1997: 69), gibi yazarlar da katılmaktadır.

Hacı Bektaş evlenmemiştir, görüşünü savunan Bektaşilerin Babagân kolunun görüşleri temelde *Velâyetnâme*'de yer alan, yukarıda özetini verdiğimiz, Kadıncık Ana ile ilgili bilgilere dayanır. Babagânların günümüz temsilcilerinden Dede Baba Bedri Noyan görüşlerini şöyle dile getirir: “Bu konuda fazla söze gerek yoktur, evlenmemiştir. Ansiklopediler,

bilimsel eserler, birçok kaynaklar onun evlenmemiş olduğunu yazar. Onun evli olduğunu iddia ettikleri Kadıncık Ana (ki Kutlu Melek, Fatma Nuriye de denir) İdris Hoca adındaki kişi ile evli bir hanımdır. Her ikisi Hacı Bektaş Velî'ye ilk bağlananlardırlar. Hacı Bektaş Velî Kadıncık Ana'yı kendisine manevi evlat edinmiştir.” (Noyan, 1995: 26) Tarihçi Âşıkpaşazade de “*Hacı Bektaş Kadıncık Ana'yı kızı edindi*” bilgisini kaydeder (Yavuz ve Saraç, 2003: 298).

Bu konudaki görüşleri, Dede Baba Bedri Noyan'ın “Hacı Bektaş Velî evlenmemiştir, Kadıncık Ana'yı manevi evlat edinmiştir” görüşleriyle aynı olan yazarlardan bazıları şunlardır: Nejat Birdoğan,(1995: 29-44.) Mehmet Eröz (1977: 58), Fuat Bozkurt (1990: 28.), Cemşid Bender (1991: 65-67).

1.11. Hacı Bektaş Velî Yeniçeri Ocağı İlişkisi

Bir başka tartışılan konu Hacı Bektaş Velî-Yeniçeri Ocağı ilişkisidir. Osmanlı Devleti'nin kuruluş döneminde abdal, baba, dede, ahi gibi lakaplar taşıyan ve Bizans topraklarında ve Balkanlardaki fetihlerde bulunan Horasan dervişleri hep ön plandadır ve ilk Osmanlı sultanlarından büyük saygı görmüşlerdir. Bunlar arasında en etkin olanlardan biri, Hacı Bektaş Velî düşüncesini taşıyan Abdal Musa'dır. Abdal Musa birlikte savaştığı Osmanlı gazilerine Hacı Bektaş Velî'nin menkıbelerini anlatarak onu tanıtmaya çalışmıştır. Osmanlı gazileri aracılığıyla Hacı Bektaş Velî'yi tanıyan Osmanlı sultanları Yeniçeri Ocağı'nı kurarken gaziler arasında yaygın olan güçlü kült sebebiyle ocağı Hacı Bektaş Velî Dergâhına bağlamışlardır. Böylece Hacı Bektaş Velî'nin hatırası Osmanlı topraklarında giderek gelişmek suretiyle büyüyüp ünlenmiştir. XVI. yüzyıl başlarına gelindiğinde ise Balım Sultan, Bektaşilik tarikatını Hacı Bektaş Velî'nin adına bugün bilinen şekliyle kurmuş ve son şeklini vermiştir.

Halil İnalçık'a göre; (2009: 271-290)) Yeniçeri Ocağı I. Murat (Hüdavendigâr) zamanında 1363 yılında kurulmuştur. O tarihte Hacı Bektaş Velî hayatta değildir. İsmail H. Danişmend'de bu görüşe katılır; Hacı Bektaş Velî'nin oğlu (Çelebilere göre bel evladı, Bektaşilere göre yol evladı) olduğu söylenen Dimetoka'da dergâhı bulunan Seyyid Ali Sultan (Kızıl Deli), Yeniçeri Ocağı'nın kuruluşunda hazır bulunmuş, Hacı Bektaş Velî adına dua etmiş ve askere “Ak Börk giydirmiştir” der (Danişment, 2011: 71-73). Hacı Bektaş'ın manevi etkisi ve duasının (gülbank) okunması Yeniçeri Ocağı'nın kuruluşundan, bu kurulu-

şun 15 Haziran 1826 tarihinde) Osmanlı Padişahı II. Mahmut tarafından lağvedilmesine (Vaka-ı Hayriye) kadar devam etmiştir. Abdülaziz zamanında tekrar canlanan Bektaşî tek-keleri Cumhuriyet döneminde 25 Kasım 1925 tarihinde Tekke ve Zaviyelerin kapatılması kararıyla faaliyetleri tekrar durdurulmuştur (Öz, 2013: 131)

Kendisinden sonra gelen ve Bektaşiliğin ilk erkân namesini yazan Kaygusuz Abdal (1341-1444), ilk tüzük yapıcı olmuştur. 16.yy'da yaşayan Balım Sultan (1457–1516) ise bu erkân nameyi sonradan geliştirmiştir ve kurumsallaştırmıştır (R. Yıldırım, 2019: 261-268). Hacı Bektaş Velî'nin hayatı ve kerametlerini anlatan *Velâyetname*, Gölpınarlı'ya göre ölümünden 200 yıl sonra Sufî Derviş Alioğlu Musa (Uzun Firdevsi) tarafından yazılan önemli bir eserdir. Kendisine mal edilen şiirler dışında; Tasavvuf yollarını gösteren “*Makâlât*” adlı Arapça bir eseri vardır. Hacı Bektaş Velî'nin yaşam öyküsü, birtakım söylencelerle, olağanüstü olaylarla süslenmiş bir yapıt olan *Velâyetname*'de bütün ayrıntılarıyla sergilenmiştir (Gölpınarlı, 2016: 19-20).

Ahmet Yaşar Ocak da “bu yapıtta o, gerçek yaşamıyla değil, Anadolu insanının onu sevdiği, görmek istediği, tasarladığı biçimde anlatılmıştır. Söylenceler Hacı Bektaş Velî'yi aslana bindirir, kuşlarla, geyiklerle konuşturur, denizler üzerinde yürütür, güvercin donun da göklerde uçurur, ölüleri diriltir, körlerin görmesini sağlar, hastaları sağlığına kavuşturur” der (Ocak, 2009: 21).

1.12. Hacı Bektaş Velî'nin Düşüncesi/Felsefesi

Yaşamının bir söylence niteliği taşımasına karşın, Hacı Bektaş Velî'nin geliştirdiği düşünce Anadolu insanının dünya görüşünü, ahlakını, bireysel ve toplumsal ilişkilerine biçimlendiren bir özle doludur. Adını “Horasan Erenleri” olarak anılan şahsiyetlerin başına yazdıran, Hacı Bektaş Velî, adından kaynaklanan Bektaşiliğinin içerdiği düşüncelerin odağını oluşturan sevgi-evren Tanrı-insan birliğini kavramayı erek edinir. Kendi adına düzenlenen *Velâyetnamede* açıklandığına göre, Hacı Bektaş Velî bütün insanların kardeş olduklarını, bütün yeryüzünden ortaklaşa ve barış içinde yararlanılması gerektiğini, varlık birliğinin gerçekliğini, insanın tanrısal niteliklerle donatıldığını savunmuş, insanın bir sevgi varlığı olduğu görüşünü benimsemiş, benimsetmiştir. Sevginin insanı olgunlaştırmak, Tanrı'ya ulaşmasını sağlamak gibi üç başarısı vardır. Bu başarının ilk basamağı kişinin kendini tanıyarak sevmesidir. Kendini bilen kendini sever, kendini seven kendini bilir. Kişi tanrısal

bir özle donatıldığından, kendini seven Tanrı'yı sever. Bu düşünce Bektaşilikte “varlık birliği” ne giden tek yoldur, bu nedenle bütün Bektaşilerin bağlandığı bir ilke niteliği taşır (Gölpınarlı, 2016: 20).

Hacı Bektaş Velî'nin izini sürenlere göre Tanrıyı sevmek Ali'yi sevmekle başlar çünkü Bektaşilik Ali sevgisini yaymayı, sürdürmeyi amaç edinmiştir. Ehlibeyt'e dost olana dost (Tevela), düşman olana düşmandır (Teberra). Bektaşilikte üç, dört, yedi, dokuz, hak gibi sözler kutsaldır. Bütün varlık türlerini oluşturan dört öge vardır, bunlarda od, yel, toprak ve sudur. Tanrı evreni bu dört kurucu ögeyi sevgiyle birleştirerek yaratmıştır (Uluçay, 1992: 19).

Bu nedenle sevgi birleştirici, uyum sağlayıcıdır. İnsan da bu dört öğeden kurulmuştur, ancak onda tanrısal bir töz olan tin vardır. Tin ölümsüzdür, gövdeye sonradan girmiştir, gene geldiği tanrısal kaynağa dönecektir. Tin'in gövdeden ayrılması, ölüm olayını doğurur. İnsana gerçek değerini kazandıran, onu öteki varlık türlerinden üstün kılan bu tindir. Tin yalnız gövdeye dirilik sağlamakla kalmaz bilme, tanıma, düşünme, us gibi bütün yetilerinde kaynağıdır. Hacı Bektaş Velî'de bu yetileri kendinde toplamış, olgunluğun en yüksek aşamasına ulaşmış bir uludur (ermiştir). (Yıldırım, 2019: 192).

Hacı Bektaş Velî adına düzenlenen *Velâyetname* ve *Makâlât* (Konuşmalar) incelince Bektaşiliğin Anadolu'nun çok tanrıci dönemlerine değin uzayan bir inanç kaynağından beslendiği, Anadolu insanının düşünce yapısına uygun bir nitelikte biçimlendiği, bu kuruluştaki İslâm şeri hükümlerinin etkisinin çok az olduğu anlaşılır. Özellikle od, yel, su ve toprak gibi dört ilke öğretisi, içkinin yasak olmayışı, Tanrı-Ali-insan üçlemesi, bütün insanların kardeş oldukları görüşü çok eskilere giden bir düşünce ürünüdür (Birdoğan, 1995: 29-44).

Hacı Bektaş Velî'nin etkisi düşüncesini taşıyan müritleri (halifeleri) tarafından Anadolu ve Rumeli bölgelerinde çok geniş bir alana yayılmış, yedi yüz yılı aşkın bir süre özellikle yazın alanında, değişik türde ürünlerin ortaya konmasına olanak sağlamıştır. Bir yandan halk şiirini, bir yandan tekke şiirini etkileyen Bektaşilik anlayışı, yer yer Hurufilikle, Yeni-Platonculukla karışarak yeni bir düşünce türünün doğmasına yol açmıştır (Yıldırım, 2019: 193).

Resim-yazı-resim, şiir, oyun, çalgı, tören gibi varlıkların yayılmasında, gelişmesinde önemli katkısı olan Hacı Bektaş Velî, 14.yüzyıl ortalarından 19. yüzyıl başlarına değin, Yeniçeri Ocağı'nın simgesi durumunda olmuştur. Yeniçeri Ocağı onun adına törenler dü-

zenlemiş, “gülbank” denen dua okumuştur. Şah Hataî, Kaygusuz Abdal, Kazak Abdal, Kul Himmet, Pir Sultan Abdal gibi, Anadolu halkı üzerinde büyük etkisi olan ozanların hepsi Hacı Bektaş Velî’den esinlenmiştir. Bugün Türbesiyle müzesinin bulunduğu ve Hacı Bektaş Adını almış o kasabada her yıl, ağustos ayının 15-16’sında adına resmî törenler düzenlenir (Yıldırım, 2019: 193-195)

2. Adına Yazılan Velâyetname (Veleyetname-i Hacı Bektaş-ı Veli) ve Kendisinin Yazdığı Varsayılan Eserler Şiirler

2.1. Velâyetname / Vilâyetname

Vilâyetnâme, başta Eric Gross olmak üzere (Das Vilâjetnâme des Haggi Bektasch, Leipzig 1927), Sefer Aytekin (Vilâyetnâme-i Hacı Bektaş Velî, Ankara 1954). Abdülbaki Gölpınarlı (Manakıb-ı Hacı Bektaş-ı Velî: Vilâyet-nâme, İstanbul 1958), ve Bedri Noyan (Hacı Bektaş-ı Velî Velâyetnâmesi) İlk Velâyetnâme, Aydın 1986) tarafından yayımlanmıştır. Sonuncu eser *Vilâyetnâme*’nin manzum bir versiyonudur. Ancak bu kaynak eserin sağlam bir ilmî neşri henüz meydana getirilememiştir.

Velâyetname’yi kaleme alan Firdevsî (d. 1453 -muhtemelen Edincik, Bandırma-ölüm yılı bilinmiyor) Osmanlı Devleti’nde yaşamış bir şair ve çok yönlü bir yazardı. En meşhur eseri *Süleyman-name*’dir, ayrıca Hacı Bektaş Velî’nin hayatı hakkındaki efsaneleri içeren *Velâyet-nâme-i Hacı Bektaş Velî’nin* derleyicisidir. Firdevsi "uzun" lakabıyla “İlyas Firdevsi Çelebi” adıyla ve İranlı Firdevsî-i Tûsî’den ayırt etmek için "Firdevsî-i Rumi" ve “Firdevsî-i Osmanî” lakaplarıyla anılmıştır. Asıl adı Şerafeddin b. Hızır veya Şerafeddin Musa’dır, mahlas olarak kullandığı Firdevsî-i Rumi ile en iyi bilinir. Çoğu tarih ve edebiyat üzerine olan 40 civarında eser yazmıştır. Firdevsî, Sünnî bir ortamda yetişmiş olmasına rağmen Alevi kültürü ile ilgili Dâsitân-ı Ceng-i Âheng-i Efrâsiyâb-ı Türk ve Hacı Bektaş Velâyet-nâme’lerini derlemiş, Barak Baba Risalesi’ni yorumlamış, böylece Sünnî ve Bektaşî-Alevi kültürlerini kaynaştırmıştır.

Uzun Firdevsî’i İlyas bin Musa tarafından yazılmış, olan ancak içeriğinde farklılıklar taşıyan Gazi Üniversitesi Türk kültürü Araştırma Merkezi tarafından hazırlanan *Velâyetname*’de mevcuttur. Hayatı ile ilgili ipuçlarına, günümüze kadar devam eden yolun inceliklerine ve geleneklerin izlerine bu eserden ulaşmaktayız. Asırlarca kerametleri ve hikâyeleri dilden dile dolaşmış şiirlere konu olmuştur. İnsanlar bu hikâyelerdeki mesajları kendi inanç

yapılarının merkezine oturtmuş, Allah, Muhammed, Ali sevgisinin kendilerine en yakın yüzyıldaki ifadelerini bu menkıbelerde bulmuşlardır. Bu hikâyelerde Kur'ân, hadis, nasihat dolu anlatımlar bulunmaktadır. Yine bu menkıbelerde tekkelerde uzun yıllar devam eden Balım Sultan Erkânnamesinde bulunan ögelere *Velâyetname*'den ulaşmaktayız (Coşan, 2012: 17-61)

2.2. Makâlât

Aslı Arapça olarak yazılmış Molla Sadettin adı ile bilinen Sait Emre tarafından Türkçeye çevrilmiştir. Bilinen en eski nüsha 1409 yılına aittir. Bu eserde insanların anlayışları açısından kaç bölüme ayrıldığı, dört kapı kırk makam gibi yolun kurallarını anlatan bilgiler bulunmaktadır.

2.3. Makâlât-ı Gaybiyye ve Kelimât-ı Ayniye:

Bu eserin kütüphanelerde birisi Farsça, diğeri Türkçe olan iki nüshasına ulaşılmıştır. Genellikle dinî, tasavvufî ve ahlaki konularda, soru-cevap şeklindedir. Daha ziyade *Makâlât*'ın açıklaması şeklindedir. Hacı Bektaş Velî'nin kendi kaleminden çıktığı konusu kesin değildir. Dervişleri tarafından kaleme alınmış olma ihtimali yüksektir. Bu eser daha önceki kaynaklarda varlığından söz edilmekte fakat nerede olduğu belli değildi. Ankara Gazi Üniversitesi Hacı Bektaş Araştırma Merkezi tarafından bir nüshası İran'da bulununca, bir nüshasına da Taksim Atatürk Kitaplığı'nda olduğu tespit edilmiş ve yayın hayatına kazandırılmıştır

2.4. Şathiye

Hacı Bektaş Velî'nin iki sayfa kadar tutan bir şathiyesi olduğunu yine Abdülbaki Gölpınarlı nakletmektedir. 1680 yılında Enverî mahlası Hurufî ve Nakşî bir müellif tarafından nazım ve nesir karışık olarak "*Tuhfetü's-Salikîn*" adıyla şerh edilen bu eserin yeri bilinmiyor. Bu konuda, Türk Ansiklopedisi'nin "Bektaş" maddesinde sınırlı bilgi veren Abdülbaki Gölpınarlı, eserin bulunduğu yeri zikretmemiştir.

2.5. Fevaidname (Kitab-ül fevaid)

Bu kitabın, Hacı Bektaş Velî'nin farklı konularda söylediklerini not etmelerinden meydana geldiği rivayet edilir. Abdülbâki Gölpınarlı, bu eserin Hacı Bektaş Velî'ye ait olmayıp, Mesnevi, Nefehât gibi bazı tasavvufî eserlerden iktibaslarla oluşturulduğunu ileri sürmektedir. Eser, içerik olarak *Makâlât*'la çok büyük benzerlikler göstermektedir. Esad Coşan, eserin Hacı Bektaş'la ilgili olduğunu, ancak "eserin muhtelif ilâve ve tahrifler ile orijinalitesinin bozulduğunu ileri sürer (Coşan, 2012: 17-61).

2.6. Fatıha Tefsiri

Hacı Bektaş Velî'ye ait bu isimde bir eser yakında bulunup yeni yazıya çevrilmiştir. Fakat eserdeki bütün sözlerin ona ait olduğuna kesin gözle bakmak yanlış olabilir. Birdoğan'a göre; bu eserdeki bazı sözler diğer eserlerdeki sözlerle çelişmektedir. Dolayısıyla yazan kişi Hacı Bektaş'ın sözlerini yazdığı gibi kendi şahsî düşüncelerini de ona aitmiş gibi gösterme ihtimali bulunmaktadır (Birdoğan, 1995: 29-44).

2.7. Hurde-Name

Bedri Noyan'ın yazdığına göre "Girit Kandiye Horasanlı Ali Baba Dergâhına bağlı bir zat tarafından yazılmış "*Erkân*" adlı bir yazmada "Elhak Bektaş Velî Hurdenamesinde buyurur ki diye bir cümle geçiyor. Güzel ve okunaklı yazı ile yazılmış olan yazmada isim harekeli nesih ile yazılmıştır. Ali Naci Dede Baba da bu isimde bir eserinde özetlemiştir (Noyan, 1995: 19).

2.8. Şerh-i Besmele

Orijinal tek nüshası Manisa Kütüphanesi'nde Makâlât ile birlikte istinsah edilmiş şekilde olan Besmele Tefsiri ilk olarak, Rüştü Şardağ tarafından 1985'te Türkçe'ye çevrilmiştir (Şardağ: 1985: 53). Yakın zamanda da Hamiye Duran tarafından yayınlanmıştır (Duran. 2012: 28-30). Eserde besmelenin sırrı, besmele çekmenin faziletleri ve bu meyanda Allah'ın bağışlayıcılığı vurgulanmaktadır.

2.9. Hacı Bektaş Velî'nin Şiirleri

Aşağıda Hacı Bektaş Velî'ye ait olduğu varsayılan şiirleri veriyoruz. Varsayılan diyoruz çünkü bazı araştırmacı yazarlar şiirlerin başkalarına ait olabileceğini yazmaktalar.

*Dostumuzla beraber, yaralanır kanarız
Her nefeste aşk ile yaratana anarız
Erenler meydanına, vahdet ile gir de gör
Kırk budaklı şamdanda kırkımız bir yanarız*

*Edep, erkâna bağlıdır, ayağımız başımız
Güllerden koku almıştır, toprağımız taşımız
Soframızda bulunan, lokmalar hep helâldir
Yiyenlere nur olur, ekmeğimiz aşımız*

*Malım mülküm servetim, hepsi evde kaldı
Eşim dostum akrabam, geçtiğim yolda kaldı
Dostlarımdan birisi, benden hiç ayrılmadı
Allah için yaptığım iyilikler bende kaldı*

*İlim, irfan mürşittir karanlıkları koğar
İnsanları cehalet, gaflet bunalıp boğar
Gönüllerde parlayan, o saadet güneşi
Şark ile Garp'den değil, gerçek inançtan doğar*

*Eğer hakka talipsen, her an O'na doğru ak
Kâinat kitabına, irfan gözü ile bak
Yolumuzun esası, çalışmaya bağlıdır
Ayağa kalkacaksan, bari hizmet için kalk*

*Âdem 'de değil mi sohbet mesani
Âdem 'de değil mi Ayet-el Kürsi
Sen seni bilirsen yüzün Hüda'dır*

Bilmez isen Hak senden cüdadır

Hacı Bektaş Velî'ye ait olduğu düşünülen bu dördlüğün Arapça'dan Türkçeye çeviren güçsüz bir ozana ait olabileceği N. Birdoğan tarafından öne sürülmüştür (Birdoğan, 1995: 29-44).

*Erkek dişi sorulmaz muabbetin dilinde
Hakk'ın yarattığı her şey yerli yerinde
Bizim nazarımızda kadın erkek farkı yok
Noksanlıkla, eksiklik senin görüşlerinde*

*Sevgi muabbeti kaynar yanan ocağımızda
Bülbüller şevke gelir, gül açar bağımızda
Hırslar, kinler yok olur aşkla meydanımızda
Arslanlarla, ceylanlar dosttur kucağımızsa*

*Dostlarımızla beraber yanar kanarız
Her nefeste aşk ile yaradanı anarız
Erenler meydanına vahdet ile girde gör
Kırk budaklı şamdanda kırkımız bir yanarız.*

*Hararet nardadır, sacda değildir
Devrişlik, hırkada, taçda değildir
Her ne arar isen kendinde ara
Kudüs'te, Mekke'de, Hac'da değildir*

*Sakın, bir kimsenin gönlünü yıkma
Gerçek erenlerin sözünden çıkma
Eğer insan isen ölmezsin, korkma
Âşığı kurt yemez, uc'da değildir*

*Gönül kâbesine girmesin hülya
Nefsine hâkim ol düşme bed huya
Kirleri arıtan baksana suya
Hep yüzü yerlerde, bucda değildir*

Hacı Bektaş Velî'ye ait olduğu düşünölen “Dervişlik Hırkada Taç'da Değildir” ile başlayan dörtlüklerin Kaygusuz Abdal'a ait olduğu başta Nejat Birdoğan olmak üzere çok sayıda araştırmacı yazar tarafından söylenmektedir (Birdoğan, 1995: 29-44)..

*Hak'tan emrolundu geldim cihana
Gözüm açtım mail oldum ol burca
Arif oldum Hak kelamın söyledim
Elif kaddim dal yazmışam ol burca*

*Konaktan bezirgân çıka göçünce
Ne gündüzüm gündüz ne gecem gece
Bir burç vardır cümle burçlardan yüce
Muhammed miraca çıkar ol burca*

*Alnımıza yazılıptur yazılar
Mürid olan mürşidini arzular
Yeryüzünde yer kalmadı gaziler
Arş yüzünden bir yol gider ol burca*

*Gökten uçan Cebrail'dir huridir
Bir gül vardır Muhammed'in nurudur
Bir kapusu Şah-ı Merdan Ali'dir
Elvan elvan nurlar çıkar ol burca*

*Hacı Bektaş Velî arayıp bulmuşam
Erenler deminde bir pay almışam
Bir hakikat deryasına dalmışam
Her gönülden bir yol gider ol burca*

Nejat Birdoğan, Hacı Bektaş mahlası verilmiş bu şiirin 16. yüzyılda yaşamış Azeri şairi Kurbanî'ye ait olduğunu ileri sürerek örnekleme yapmakta ve şiirin dili ile “uyarca” uyağının anlamsızlığını da vurgulamaktadır (Birdoğan, 1995: 29-44).

Hacı Bektaş Velî'yi sevenlerinin, bağlularının anlattığıyla, Âşık Velî'ye ait olduğu sanılan bir deyişle (şiirle) tanıyalım. Alevi tarihi dedelerimizin, ozanlarımızın nefesleriyle bugünlere taşınmadı mı? Hacı Bektaş Velî'nin yaşamı ve Anadolu'ya gelişi menkıbelerle ve ondan ilham alan şairlerin şiirleriyle de anlatılmıştır:

*Seyran bahçesinin bir yanı elma
On sekiz bin âlem nuru dediler
Muhammed Mustafa Haydar-ı Kerrar
Hünkâr Hacı Bektaş Velî dediler*

*Fahri âlem elif tacı vurula
İki cihan boyanmıştır nuruna
Hasan Hüseyin'in gizli sırrına
Arşın mühürüne Ali dediler*

*Hocası tuttu mektebe götürdü
Elif ba demeden mana getirdi
Pınarı akıttı susam bitirdi
Hacısı hocası beli dediler*

*Horasan erleri Rum'a gelüptür
Her kişi akli ile yer buluptur
Üstlerinden vaz geçtiğin bilüptür
Kadıncık Ana'ya dolu dediler*

*Şu geleni Şah-ı Merdan sanmadı
Kimi inandı kimisi inanmadı
Taradı postları delil yanmadı
Besbelli ol bizden ulu dediler*

*Şahım der ki Bektaşiyim Bektaşî
Kimdi size nasip dağıtan kişi
Sıktı un eyledi örs gibi taşı
İsmi Bektaş kaldı Velî dediler*

*Düşünüp geldiler halife pirlere
Bektaş gibi er görmedik dediler
Bize bir yeşil el nasip verdiler
Görünce tanırız eli dediler*

*Kimi inandı da beli pes dedi
Kimi inanmadı nişan istedi
Hem de mübarek elini gösterdi
Buydu nasip veren eli dediler*

*Er isen darı çeç üstünde otur
Ulu isen nasın işlerin bitir
Söz senet olmazmış senetin getir
Senetsiz çok olur Velî dediler*

*Cümle erler nasiplerin buldular
Nice bin yıl yol batında kaldılar
Urum erlerine hediye geldi
Buymuş hakkın doğru yolu dediler*

*Velim eydür cümle erlerden olur
Cümle erler o sultana beli der
Şüphesi yok Hak Muhammed Ali der
İnanmayan iblis kavmi dediler*

KAYNAKLAR

- Ahmed Eflaki (2006). *Ariflerin Menkıbeleri*, (haz. Tahsin Yazıcı), İstanbul: Kabcacı Yayınları
- Âşık Paşazade (2003). *Osmanoğullarının Tarihi*, (haz. Kemal Yavuz ve Yekta Saraç), İstanbul: K Kitap.
- AYTEKİN, Sefer (1995). *Velâyetnâme-i Hacı Bektaş Velî*, Ankara Ayyıldız Yayınları.
- BAYRAM, Mikail (1991). *Ahi Evran ve Ahi Teşkilatının Kuruluşu*, Konya: Çizgi Yayınları.
- BENDER, Cemşid (1991). *Kürt Uygarlığında Alevilik*, İstanbul: Kaynak Yayınları.
- (1993). *Velâyetname-i Hacı Bektaş Velî*, İstanbul: Berfin Yayınları.
- BİRDOĞAN, Nejat, (1994). *Çelebi Cemalettin Efendi'nin Savunması – Müdafaa*, İstanbul: Berfin Yay.,
- (1995). *Anadolu Aleviliğinde Yol Ayrımı*, İstanbul: Mozaik Yayınları
- BOZKURT, Fuat (1990). *Aleviliğin Toplumsal Boyutları*, İstanbul: Yön Yayınları..
- COŞAN, Esad (2012). *Hacı Bektaş-ı Velî, Makâlât*, Ankara: Server Yayınları.
- DANIŞMENT, İsmail H. (2011). *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, İstanbul: Doğu K. Yayın.
- DURAN, Hamiye (2012) *Şerh-i Besmele*, Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları
- Elvan Çelebi (1995). *Menâkıbu'l-Kudsiyye fi Menasibi'l-Ünsiyye*, (haz. İsmail E. Erünsal ve Ahmet Yaşar Ocak), Ankara: TTK Yay.
- ERÖZ, Mehmet (1977). *Türkiye'de Alevilik ve Bektaşilik*, Ankara: Ötüken Yayınları.
- GÖLPINARLI, Abdülbaki (2016). *Velâyet-Name Manakıb-ı Hacı Bektaş-ı Velî*, Ankara: İnkılap Kitap.
- FIGLALI, E. Ruhi (1996). “*Hünkâr Hacı Bektaş Velî (Hayatı ve Eserleri)*” Erdem, VIII/ 23: 317-336.
- Hacı Bektaş-ı Velî (2007). *Makâlât, Alevi-Bektaşî Klasikleri*, (haz. A. Yılmaz). Ankara: TDV Yayınları.
- İbn Bîbî (1996). *Selçuk-name* (çev. Mürsel Öztürk), Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.
- İNALCIK, Halil (2009). *Devlet-i Aliyye*, İstanbul: İş Bankası Kültür Yay.
- NOYAN, Bedri (1995). *Bektaşilik Alevilik Nedir?* İstanbul: Ant Yayınları.
- OCAK, Ahmet Yaşar (1996). *Babailer İsyanı*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- . (2009). *Alevi ve Bektaşî İnançlarının İslam Öncesi Temelleri*, İstanbul: İletişim Yayın.
- OYTAN, M. Tevfik (2012). *Bektaşiliğin İç Yüzü*, İstanbul: Demos Yayınları.
- ÖZ, Baki (1997). *Bektaşilik Nedir? Bektaşilik Tarihi*, İstanbul: Der Yayınları.
- ÖZ, Gülağ (2013). *Yeniçeriler ve Bektaşilik*, Ankara: Barış Kitap.
- ÖZTÜRK, Yaşar Nuri (1990). *Tarih Boyunca Bektaşilik*, İstanbul: Yeni Boyut Yayınları.
- SEZGİN, Abdülkadir (2012). *Hacı Bektaş Velî ve Bektaşilik*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- ŞARDAĞ, Rüştü (1985). *Her Yönü ile Hacı Bektaş-ı Velî ve Yeni Eseri Şerh-i Besmele*, İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- TAŞĞIN, Ahmet (2009), Safevî-Osmanlı Savaşı'ndan İtibaren Dinî Söylemin Siyasal Propaganda Aracı Olarak Kullanılması: Dede Kargın Örneği. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi* S. 49.
- TAŞĞIN, Ahmet, (2010) Hacı Bektaş'ın Rum'a Gelişi ve Karaca Ahmed İle Karşılaşması. *Uluslararası Hacı Bektaş Velî Sempozyumu*. (Derleyenler Pınar Ecevitoglu, Ali Murat İrat, Ayhan Yalçinkaya), Ankara: Dipnot Yayınları s. 56-67.
- ULUÇAY, Ömer (1992). *Gülbang Alevilikte Dua*, Adana: Ajans Yayınları.
- ULUSOY, A. Celalettin (1986). *Hacı Bektaş-ı Velî ve Alevi-Bektaşî Yolu*, Ankara: Akademi Yayın.
- YILDIRIM, Cengiz (2019). *Tasavvuf ve Tekke Edebiyatı*, Ankara: Gece Yayınları.
- (2021a) *Evensel Ulularımız Ahi Evran, Hacı Bektaş Velî, Yunus Emre*, Ankara: İtalik Yayınları
- (2021b) *Alevilerin Gizlenen Tarihi*, Ankara: İtalik Yayınları
- YILDIRIM, Rıza (2019). *Hacı Bektaş Velî'den Balım Sultan'a Bektaşiliğin Doğuşu*, İstanbul: İletişim Yayınları
- YILDIZ, Harun (2012) Hacı Bektaş Velî İle Ahi Evran İlişkisi, *Türk Kültürü Ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi* Sayı-61.
- YÜRÜKOĞLU Rıza (1992). *Okunacak En Büyük Kitap İnsandır Tarihte ve Günümüzde Alevilik*, İstanbul: Alev Yayınları.